

Соціально-психологічні особливості динамічних основ функціонування цінностей у групі

Mykhailyshyn U.B. The psychosocial peculiarities of dynamic basis for the functioning of values in the group / U.B. Mykhailyshyn // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 30. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 407–416.

У.Б. Михайлишин. Соціально-психологічні особливості динамічних основ функціонування цінностей у групі. Встановлено, що основною умовою прийняття членами групи цінностей, які висуває більшість групи, виступає довіра. З'ясовано, що довіряти більшості члени групи можуть за таких умов: коли групові норми, які пропонує більшість, сприяють груповій продуктивності, груповій згуртованості, дисциплінують членів групи, допомагають групі створити та підтримувати загальну систему координат і зв'язки у соціумі, визначають правила поведінки і специфіку відносин із соціальним оточенням, з іншими групами та її членами. Досліджено, що на ступінь довіри до більшості групи можуть вплинути і такі показники, як симпатія та антипатія. Встановлено, що члени групи не піддадуться впливу більшості, якщо вважають себе правими, а також у ситуації втрати довіри до думки більшості.

Визначено, що експектації членів груп містять уявлення відносно норм групи, які би передусім не принижували особистість, сприяли тому, щоб група була єдиним цілим, підвищували рівень продуктивності діяльності членів групи. З'ясовано, що члени групи підпадають під вплив більшості тільки тому, що норми, які декларує більшість сприяють адаптації; дисципліні членів групи; груповій продуктивності; згуртованості; визначенню правил поведінки й відносин із оточенням, з іншими групами та її членами; розв'язанню конфліктів. Визначено, що члени групи готові піддаватися впливу більшості тому, що хочуть бути її членами; бути прийнятими й схваленими членами групи; норми і правила допомагають їм досягти певних цілей.

Зроблено висновок, що у випадку незадоволення означених умов більшістю, її пропозиції будуть проігноровані й відкинуті членами групи, на що вказують виявлені кореляційні залежності.

Ключові слова: цінності, норми, група, групові цінності, динамічні основи формування цінностей, студентська молодь, кореляція.

У.Б. Михайлишин. Социально-психологические особенности динамических основ функционирования ценностей в группе. Установлено, что основным условием принятия членами группы ценностей, которые выдвигает большинство группы, выступает доверие. Выяснено, что доверять большинству членов группы могут при таких условиях: когда групповые нормы, которые предлагает большинство, способствуют групповой производительности, групповой сплочённости, дисциплинируют членов группы, помогают группе создать и поддерживать общую систему координат и связей в социуме, определяют правила поведения и специфику отношений с социальным окружением, с другими группами и её членами. Доказано, что на степень доверия к большинству группы могут повлиять и такие показатели, как симпатия и антипатия. Установлено, что члены группы не подвергнутся воздействию большинства, если считают себя правыми, а также в ситуации потери доверия к мнению большинства.

Определено, что ожидания членов групп содержат представление относительно норм группы, которые бы, в первую очередь, не унижали личность, способствовали тому, чтобы группа была единым целым, повышали уровень производительности деятельности членов группы. Выяснено, что члены группы подвергаются влиянию большинства только потому, что нормы, которые декларирует большинство, способствуют адаптации; дисциплине членов группы; групповой производительности; групповой сплочённости; определению правил поведения и отношений с окружением, с другими группами и её членами; решению конфликтов. Определено, что члены группы готовы подвергаться воздействию большинства потому, что хотят быть её членами; быть приняты и одобрены членами группы; нормы и правила помогают им достичь определённых целей.

Сделан вывод, что в случае неудовлетворения указанных условий большинством, предложения будут проигнорированы членами группы, на что указывают обнаруженные корреляционные зависимости.

Ключевые слова: ценности, нормы, группа, групповые ценности, динамические основы формирования ценностей, студенты, корреляция.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Не дивлячись на значний перелік робіт і емпіричних досліджень, пов'язаних із вивченням ціннісного впливу більшості та меншості в студентській групі, умов, при яких здійснюється названий вплив, заявлений аспект не втрачає своєї практичної значущості та актуальності. Ми вважаємо, що саме об'єднання впливу більшості й впливу меншості може виступити основою динамічної системи функціонування цінностей в студентській групі та самої групи як єдиного цілого. Виходячи з цього, ми спробували з'ясувати, за яких умов члени групи підпадають під вплив більшості, а коли думка меншості є більш вагомим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується запропонована стаття. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку суспільства спостерігається суттєве підвищення ролі групи у всіх сферах життєдіяльності людини. Відображаючи феномени, характер яких тісно пов'язаний із механізмами трансформації суспільства, модифікацією сучасного світосприйняття, групові цінності потребують додаткового вивчення. Необхідність і одночасно складність вивчення групових цінностей полягає в тому, що, з одного боку, дана категорія достатньо ґрунтовно представлена в класичних експериментах (С. Аш, Ф. Знанецький, К. Левін, Дж. Мід, В. Меде, Ф. Олпорт, В. Томас, Н. Тріплетт, М. Шериф та ін.), тобто відомий історичний аспект [1; 5; 6 та ін.]. Проте, з іншого боку, в сучасній психологічній науці обраний предмет висвітлюється фрагментарно і розрізнено: групові цінності як самостійний феномен не вивчаються, а лише аналізуються в контексті інших проблем. Йдеться, зокрема, про групову згуртованість, групову діяльність, групові цінності тощо (Г. Андреева, О. Донцов, Я. Коломинський, Р. Кричевський, С. Максименко, С. Московічі, В. Москаленко, А. Петровський, М. Пірен, Т. Стефаненко, Т. Титаренко, Г. Тедшфел, Дж. Тернер, Дж. Тібо, Ю. Швалб та ін.) [1; 2; 3; 4; 6; 7; 8; 9]. Проте поза увагою залишаються особливості динамічних основ функціонування цінностей у групі.

Формулювання мети статті (постановка завдання) – розкрити динамічні основи функціонування цінностей у студентській групі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз динамічних основ функціонування цінностей у студентській групі показав, що члени групи підпадають під вплив більшості, тому що групові норми допомагають адаптуватися до групи (0,752), групові норми дисциплінують членів групи (0,634); це сприяє груповій продуктивності, й досліджувані готові піддаватися впливу більшості (0,658); це сприяє груповій згуртованості й вони піддаються впливу більшості (0,712); це сприяє визначенню правил поведінки і відносин із соціальним оточенням, з іншими групами та її членами (0,556); думка більшості є важливою, тому що вона сприяє розв'язанню конфліктів (0,542). Крім того, вони бажають: бути членами цієї групи (0,654); бути прийнятими й схваленими членами групи (0,635).

Аналіз відповідей досліджуваних допоміг з'ясувати, за яких умов досліджувані підпадають під вплив більшості. У результаті

встановлено, що 72,4% піддаються впливові більшості, коли відчують довіру до інформації, яка надходить від цієї більшості. При цьому даний показник переважає у всіх опитаних і стосується студентських груп вищих навчальних закладів країни.

Відповідно виявлено, що студенти довіряють більшості, коли бачать, що групові норми, які висуває більшість, сприяють груповій продуктивності (0,742), груповій згуртованості (0,665), дисциплінують членів групи (0,641), допомагають групі створити і підтримувати загальну систему координат і зв'язків у соціумі (0,633), визначають правила поведінки й відносин із соціальним оточенням, з іншими групами та її членами (0,587). Показовим є те, що на ступінь довіри до більшості групи можуть вплинути і такі показники, як симпатія-антипатія. Студенти можуть довіряти більшості групи, якщо відчують симпатію з боку більшості по відношенню до себе (0,561) і навпаки, коли сам студент безпосередньо симпатизує керівнику більшості (0,668).

Наступним показником, який активізує вплив більшості, є невизначеність ситуації, в якій опиняються члени групи (коефіцієнт кореляції становить 0,741). Тобто, студенти готові підкорятися більшості, за умови невизначеності, неясності положення, яке склалося в групі. Значна частина опитаних виокремили, що позиція більшості є значущою, коли вони не впевнені у власних можливостях; коли довіряють і симпатизують керівнику більшості; коли не впевнені у власних судженнях. Щодо твердження «підпадаю під вплив більшості, якщо відчую довіру, і симпатизую керівнику більшості», то серед позитивних відповідей переважають жінки (44,5%), а серед чоловіків спостерігається менший відсоток (30,9%). Очевидно, що зовнішня привабливість керівника більшості є важливою та вагомою умовою для жіночої статі.

Крім того, було встановлено, що члени студентських груп не завжди погоджуються з думкою більшості. У дослідженні виявлено конкретні умови, за яких вони не підтримають більшість. Зокрема, 83,9% студентів вищих навчальних закладів будуть проявляти нонконформність, якщо вважатимуть, що вони праві. Наступними умовами, за яких респонденти не підтримають більшість студентської групи, виявились такі: 67,5% досліджуваних зауважили, що це може трапитися, якщо вони втратили довіру до думки більшості; 57,4% відмітили, що за умови, коли більшість часто змінює свою думку чи позицію; 54,8% – коли вважатимуть, що меншість має рацію; 53,9% – коли поруч є люди, які підтримують мою позицію. Більше того, децю розбіжними

були відповіді респондентів на запитання, хто встановлює норми поведінки у їх групі: 39,17% зауважили, що всі члени групи; 25,9% вважають, що самі встановлюють норми; 15,7% респондентів стверджують, що це роблять активісти групи і 6,65% зафіксували, що це лідери групи.

У результаті емпіричного дослідження також були виявлені кореляційні зв'язки між відповідями респондентів, які визначають низку умов, за яких думка більшості ігнорується студентами. Коефіцієнти кореляції між відповідями «не підтримаю більшість, коли вважаю себе правим» і «погоджуюся частково з груповими нормами, окремих норм повинен дотримуватися», становить 0,751. Тобто, коли суб'єкт глибоко переконаний у своїй правоті, тоді думка більшості групи для нього нічого не означає і він може «дозволити» собі її проігнорувати. Отже, якщо більшість студентської групи висуває цінності, які не збігаються з уявленнями її членів стосовно норм, і якщо норми, які висуває більшість, не задовільняють всі названі позиції, то цілком очевидно, що більшість не буде підтримана членами студентської групи.

Видавалось важливим при вивченні цінностей студентської групи з'ясувати, наскільки цінності групи співвідносяться з особистими уявленнями членів групи стосовно того, якими повинні бути групові норми, які групові норми є прийнятними для них, які функції, на їх думку, повинні виконувати групові норми. 50,9% досліджуваних відповіли, що їм не подобаються ті норми і правила, які принижують особистість. Зокрема, привертає увагу зв'язок між твердженнями, що групові цінності слугують для того, щоб дисциплінувати членів групи, але це може бути не так, якщо дані норми принижують особистість (коефіцієнт кореляції 0,578). Також 49,4% досліджуваних вказали на те, що за їх переконаннями, цінності групи мають сприяти тому, щоб група була єдиним цілим, єдиним суб'єктом взаємодії та діяльності. І саме ця цілісність сприяє груповій продуктивності (0,554); груповій згуртованості (0,631); дисциплінує членів групи (0,534); допомагає групі створити й підтримувати загальну систему координат у соціумі (0,576); визначає правила поведінки і відносин із соціальним оточенням, з іншими групами та їх членами (0,539); сприяє розв'язанню конфліктів (0,511). На думку членів студентських груп (45,2%), пріоритетними є ті цінності, які стимулюють навчальну успішність, що, в свою чергу, буде підвищувати рівень групової продуктивності (0,712) та рівень групової згуртованості (0,671).

У контексті впливу групових цінностей логічним продовженням було виявлення умов впливу меншості групи. Так, на запитання «за яких умов думка меншості стає для вас актуальною» 86,9% респондентів відзначили, що прислухатимуться до їх думки, якщо будуть переконані у правильності суджень меншості. Безсумнівно, що ефективність переконань меншості залежить від уміння меншості логічно, послідовно, аргументовано донести інформацію до членів групи. Крім того, кореляційні зв'язки, виявлені в результаті емпіричного дослідження, вказують на те що: судження меншості можуть бути переконувальними, якщо їх цінності роблять всіх членів групи однаковими (+0,642); цінності, що висуває меншість, допомагають членам групи досягти своїх цілей (+0,589); цінності будуть сприяти адаптації студентів до своєї групи (+0,648); сприяють прийнятним відносинам у групі (+0,614); цінності меншості будуть дисциплінувати членів групи (+0,812); меншість має запропонувати норми, які б сприяли підвищенню рівня групової продуктивності (+0,752); підвищували рівень групової згуртованості (+0,745); допомагали б групі створити й підтримувати загальну систему координат і зв'язків у соціумі (+0,684); визначали правила поведінки й відносин із соціальним оточенням, з іншими групами та їх членами (+0,671); сприяли розв'язанню конфліктів (+0,693).

Привертає увагу кореляційний зв'язок з приводу того, що члени групи прислухаються до думки меншості, якщо норми, які вона пропонує, сприятимуть тому, що всі члени групи будуть однакові. Тобто, меншість повинна бути готова до того, що будь-які нововведення, інновації, зміни, як правило, лякають членів групи. Відповідно, завдання, яке стоїть перед меншістю, це аналіз засобів впливу, ресурсів меншості, які можна залучити для того, щоб її норми, правила, пропозиції були прийнятні й прийняті. Також спостерігається високий коефіцієнт кореляції (+0,810), який вказує на те, що члени групи прислухаються до думки меншості, якщо цінності, які вони пропонують, будуть дисциплінувати членів групи. Можливо, спрацьовує існуючий стереотип, що будь-яке нововведення спричинить хаос, непорозуміння, напруження, порушення стабільності. Творчість, ініціативність, підприємливість розцінюється багатьма як відхилення від цінностей, а не як ознака високо розвинутої діяльності. При цьому не береться до уваги те, що творчість може виступити механізмом реалізації цінностей більш високого рівня.

Також серед умов, які можуть посприяти тому, що члени групи прислухаються до думки меншості, є ситуації, коли більшість

групи постійно виявляє невпевненість, змінює свою позицію. Студентам до вподоби такий стиль поведінки меншості, як впевненість у собі, наполегливість, постійність. Досить великий відсоток опитаних зауважили, що вони самі активно формують думку меншості. Наступний параметр манери поведінки меншості, який приваблює студентську молодь – послідовність дій і вчинків меншості.

Кореляційні зв'язки виявлені також між тим, що студенти люблять зміни, інновації, і тим, що ці інновації повинні сприяти розвитку групової продуктивності (0,533); групової згуртованості (0,553); адаптації (0,533); досягненню цілей (0,521). Послідовність дій і вчинків меншості сприяє прийнятним відносинам у групі (0,566). Норми, які послідовно висуває меншість, дисциплінують членів групи (0,631); сприяють розвитку групової продуктивності (0,588); групової згуртованості (0,561); допомагають створити і підтримати загальну систему координат і зв'язків у соціумі (0,518); Послідовність меншості допомагає визначити правила поведінки та специфіку відносин із соціальним оточенням, з іншими групами та їх членами (0,507).

Виявлені кореляції між відповідями про те, що студенти погодяться з думкою меншості, якщо переконанні в їх судженнях, але водночас це залежить від власних суджень (0,862 високий показник кореляції). При цьому береться до уваги інформація, яка надходить від оточення (0,648); реальні факти (0,852); власний досвід (0,827); інформація з книг, кінофільмів (0,672); інформація, що надходить з теле- і радіоканалів.

Показово, що офіційні нормативні вимоги, закони, статут майже не впливають на студентів – кореляційний зв'язок відсутній. Механізмами впливу на позицію членів групи можуть виступити послідовність поведінки меншості, демонструючи яку, меншість неодноразово підкреслює, що думка більшості не є остатоєдиною. Також студентам до вподоби такий стиль меншості, як впевненість у собі, наполегливість, постійність.

Як і в запитаннях «чому підпадають під вплив більшості» і «чому думка меншості для них актуальна», кореляційні зв'язки вказують на те, що члени студентської групи готові приймати норми більшості і меншості за умови бути прийнятими членами групи, схваленими, такими, що справляють хороше враження на членів групи, успішно адаптуються і досягають певних цілей (коефіцієнт кореляції останнього показника становить 0,733). Тобто, якщо меншість групи пропонує альтернативний варіант досягнення групових цілей, то цілком очевидно, що вона буде почута.

Слід зауважити, що в ситуації, коли члени групи переконані в судженнях меншості, їм імпонує її стиль поведінки, але відсутність в неї відповідних ресурсів гальмує процес прийняття членами групи інновацій меншості, й вони надають перевагу більшості, на що вказує і високий коефіцієнт кореляції (+0,805).

Ступінь впливовості переконань меншості залежить від таких умов: більшість часто змінює свою думку чи позицію (0,707); втрачається довіра до більшості (0,776); члени групи вважають, що меншість має рацію (0,699); окремі члени групи переконані в своїй правоті (0,878); поруч є надійний партнер, на якого можна покластися (0,523); поруч є люди, які підтримують мою позицію (0,676); ситуація, коли за будь-яких умов члени групи відстоюють свою точку зору (0,689).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. У результаті проведеного опитування студентів встановлено, що впливовість меншості можлива за таких умов: більшість часто змінює свою думку чи позицію; втрачається довіра до більшості; за ситуації, коли члени групи вважають, що меншість має рацію; окремі члени групи переконані в своїй правоті; поруч є надійний партнер, на якого можна покластися; поруч є люди, які підтримують мою позицію; ситуація, коли за будь-яких умов члени групи хочуть відстояти свою точку зору. Судження меншості групи можуть бути переконливими, якщо норми, які пропонує меншість, допомагають: досягнути цілей; адаптуватися до групи; прийнятним стосункам у групі; дисциплінувати членів групи; поліпшити рівень групової продуктивності; поліпшити рівень групової згуртованості; створити та підтримувати загальну систему координат і зв'язків у соціумі; визначити правила поведінки і специфіку відносин із соціальним оточенням, з іншими групами та їх членами; розв'язанню конфліктів. Обов'язковою умовою є послідовність, постійність дій і вчинків меншості. Звідси можна зробити висновок, що члени студентської групи готові підтримати як норми більшості, так і норми меншості. Відповідно, можна говорити про те, що в основі динамічного функціонування групи як єдиного цілого лежить нормативний вплив як більшості, так і меншості. Дослідження не поглинає всіх аспектів розглянутої проблеми. Подальше дослідження означеного кола питань видається перспективним у напрямку соціокультурного аналізу процесу формування групових цінностей із врахуванням й тих процесів групового впливу, які відбуватимуться в різних соціальних системах та спільнотах.

Список використаних джерел

1. Андреева Г. М. Психология социального познания / Г.М. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 288 с.
2. Донцов А.И. Практическая социальная психология как область практической деятельности / А.И. Донцов, Ю.М. Жуков, Л.А. Петровская // Введение в практическую социальную психологию. – [3-е, испр. изд.]. – М. : Смысл, 1996. – 377 с.
3. Коломинский Я.Л. Психология взаимоотношений в малых группах / Я.Л. Коломинский. – Мн. : «Народная асвета», 1976. – 350 с.
4. Кричевский Р.Л. Социальная психология малой группы / Р.Л. Кричевский, Е.М. Дубовская. – М. : Аспект Пресс, 2001. – 318 с.
5. Левин К. Теория поля в социальных науках / К. Левин [пер. с англ.]. – СПб. : Ювента, 2000. – 406 с.
6. Максименко С.Д. Структура особистості / С.Д. Максименко // Практична психологія та соціальна робота. – К., 2007. – № 1. – С. 1–13.
7. Москаленко В. В. Особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства : монографія / [Г.М. Авер'янова, Н.М. Дембицька, В.В. Москаленко]. – К. : «ППП», 2005. – 307 с.
8. Московичи С. Социальные представления: исторический взгляд / С. Московичи // Психолог. журнал. – 1995. – Т. 16. – № 2. – С. 3–13.
9. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах та за межами буденності [Текст]: наук. вид. / Т.М. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 376 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Andreeva G. M. Psihologija social'nogo poznanija / G.M. Andreeva. – M. : Aspekt Press, 2000. – 288 s.
2. Doncov A.I. Prakticheskaja social'naja psihologija kak oblast' prakticheskoi dejatel'nosti / A.I. Doncov, Ju.M. Zhukov, L.A. Petrovskaja // Vvedenie v prakticheskiju social'nuju psihologiju. – [3-e, ispr. izd.]. – M. : Smysl, 1996. – 377 s.
3. Kolominskij Ja.L. Psihologija vzaimootnoshenij v malyh gruppah / Ja.L. Kolominskij. – Mn. : «Narodnaja asveta», 1976. – 350 s.
4. Krichevskij R.L. Social'naja psihologija maloj gruppy / R.L. Krichevskij, E.M. Dubovskaja. – M. : Aspekt Press, 2001. – 318 s.

5. Levin K. Teorija polja v social'nyh naukah / K. Levin [per. s angl.]. – SPb. : Juventa, 2000. – 406 s.
6. Maksymenko S.D. Struktura osobystosti / S.D. Maksymenko // Praktychna psihologija ta social'na robota. – K., 2007. – № 1. – S. 1–13.
7. Moskalenko V. V. Osoblyvosti socializaci' molodi v umovah transformacii' suspil'stva : monografija / [G.M. Aver'janova, N.M. Dembyc'ka, V.V. Moskalenko]. – K. : «PPP», 2005. – 307 s.
8. Moskovichi S. Social'nye predstavlenija: istoricheskij vzgljad / S. Moskovichi // Psiholog. zhurnal. – 1995. – T. 16. – № 2. – S. 3–13.
9. Tytarenko T.M. Zhyttjevyj svit osobystosti: u mezhah ta za mezhamy budennosti [Tekst]: nauk. vyd. / T.M. Tytarenko. – K. : Lybid', 2003. – 376 s.

U.B. Mykhailyshyn. The psychosocial peculiarities of dynamic basis for the functioning of values in the group. The author comprehends trust as a key condition for an individual to accept group values dictated by the majority of a group. The study emphasizes that trust in group majority is gained if group norms dictated by the majority promote group performance and group cohesion, discipline group members, contribute to building and maintaining a common system of coordinates and relations in society, determine codes of behavior and the specific character of relations with social environment, other groups and their members. The degree of trust may depend on sympathy and antipathy. The members of a group are not influenced by the majority if the former believe they are right or experience loss of trust in majority opinion.

The research suggests that group expectations include some ideas of group norms directed at avoiding personal humiliation, promoting group cohesion and group performance. According to the findings, the group members are influenced by the majority only because the norms declared by the latter facilitate adaptation, group discipline, group performance, group cohesion; establish rules of conduct and relations with environment, other groups and their members; resolve conflicts. An individual accepts the influence of the majority in order to become a member of the group and to achieve goals by following the group norms and rules.

The conclusion backed up by correlation dependence indicates that if the mentioned conditions remain unsatisfied by the majority of a group, suggestions will be ignored by the group members.

Key words: values, norms, group, group values, dynamic basis for developing values, students, correlation.

Received July 09, 2015

Revised August 17, 2015

Accepted September 19, 2015